

פרשת אתם נצבים

פרק כט

בכאן ראיתי להאריך¹ ולתת טעם מפני מה האריך וחזק אלות הברית² משה ע"ה הנה,³ ולבאר⁴ הפרשה. ונאמר, כי כאשר יחלשו הכחות החמרות, יתחזקו השכליות. ולכן בהתקרב⁵ קץ השלמים⁶ להחלץ⁷ החומר מעליהם וזמן פרידת נפשם, יגלו אליהם דברים סודיים⁸ נפלאים אשר לא השיגום עד כה. גם⁹ יתעוררו ויתאמצו להשפיע מהודם¹⁰ ולהאציל מרוח חכמתם על תלמידיהם, ולבלתי העלים מהם¹¹ מה שיראו שהם מוכנים לקבל השלמות, מה¹² שהעלימו מהם בעוד בחיים חייתם, למען <לא¹³ יאבד באבדם. ויזהירו אותם וכל¹⁴ הנמשכים אחריהם >לשמור¹⁵ דרך יי ולבלתי סור ממנה ימין ושמאל, כמו שעשה אדון הנביאים ע"ה בעת האספו הזהיר העם, והכניסם בברית לשמור התורה ולמחות זכר ע"ז ושלא לפנות אחריה כלל,¹⁶ אשר הוא קטב התורה אשר עליה תסוב¹⁷ ועקר¹⁸ כונתה.¹⁹ והעמידם למשפחותם לפני השם, להזהירם על זה באזהרות²⁰ ואלות חמורות, ולהודיע להם הפורעניות המתרגשות²¹ לבא עליהם בעברם על דברי התורה, ושפלותם²² ותגבורת יד האויב עליהם, כמו שהוא <מבואר²³ בפרשה זאת ובשירת האזינו. ואמר להם, שלא ילמדו ממעשי המצריים אשר ישבו >בתוכם²⁴, ולא משאר >העמים²⁵ אשר עברו בקרבם, כאמרו: כי אתם ידעתם את אשר >ישבנו בארץ מצרים²⁶ <דב' כט, טו). ואמר >להם²⁷ שאם יש בהם איש או אשה או משפחה או שבט אשר יחשוב מחשבה רעה לפנות²⁸ מאחרי השם ולעבוד ע"ז,²⁹ השם יבדילוהו לרעה מכל שבטי

1 בכ"י דה: לבאר.

2 בכ"י דה: מה האריך דברי.

3 בכ"י בדה ליתא.

4 בכ"י בדה: ולפרש.

5 בכ"י דה: בהתקבץ.

6 בכ"י ב: הימים.

7 בכ"י ה: להחלש.

8 בכ"י ד: תוהיים; בכ"י ה: תוריים.

9 בכ"י דה: כי.

10 בכ"י דה: מקודם.

11 בכ"י דה ליתא.

12 בכ"י דה 'השלמות מה' ליתא.

13 כך בכ"י בכ"י בדה; בכ"י א ליתא.

14 בכ"י ב ליתא.

15 כך בכ"י בדה; בכ"י א ליתא.

16 בכ"י דה ליתא.

17 בכ"י דה ליתא.

18 בכ"י ב: דלת.

19 בכ"י דה: כוונתם.

20 בכ"י בדה ליתא.

21 בכ"י ב: המתגרשות בעולם; בכ"י ד: המורגשות.

22 כ"י ב מוסיף: ודלותם.

23 כך בכ"י דה; בכ"י א ליתא; בכ"י ב: כמו שמבואר.

24 כך בכ"י בדה; בכ"י א: עמהם.

25 כך בכ"י דה; בכ"י א: ז' אומות; בכ"י ב: עממים.

26 כך בכ"י ב; בכ"י א: וג'; בכ"י ה: ישבנו.

27 כך בכ"י בה; בכ"י א ליתא; בכ"י ד: בהם.

28 בכ"י ה: לזנות.

29 בכ"י ה: אלהי העמים (בכ"י ד פינת הדף נקרעה).

ישראל. כי ממשפטי השם לצרף מחשבה למעשה בדבר ע"ז לבד, כאמרו: למען תפוש את בית ישראל בלבם (יח' יד, ה). כי אחר <שכונת>³⁰ השם ית' להסיר <ע"ז מבינינו>³¹ ולמחות רשומה, חשש שאם תעלה על לב כלל – יבא לעבדה בסוף, ומעבודתה יבא ליחס הטובות והרעות לצבא השמים, כי לא עבד איש צלם כלל שיחשוב שהצורה היא מהמתכת או מהעץ מטיבה או מריעה,³² רק יעשוה לשם³³ מזל או כוכב פלוני, או לזכר³⁴ מעשה מה³⁵ מהמעשים שעבר, או לזכר ענין מדומה או בדוי,³⁶ או אמתי קצתו <ובדוי>³⁷ קצתו. ויבא בסוף מרוב הדבקו באלו הענינים לטעות ולהטעות, ולשלול ההשגחה והיכולת³⁸ <מהשם>³⁹ ית' וליחס אותו לצבא השמים, או לצורות מדומות, או לאישים הווים נפסדים אשר אין כח בהם כלל, וזהו אמרו: פן יש בכם שרש פורה ראש ולענה (דב' כט, יז). <ר"ל כי המחשבה היא שרש המעשים והמעשים הם הפרות, באשר המחשבה תחלת המעשה כמו שהשרש התחלה לענפים, וזהו אמרו: פורה ראש ולענה,>⁴⁰ שהמעשה ההוא, <ר"ל ע"ז,>⁴¹ מר ממות, ואחריתה מרה⁴² כלענה, כאשר⁴³ מביא לכפור בעקר ולעקור⁴⁴ יתד שהכל תלוי בו. גם דמה המחשבה <הרעה>⁴⁵ הזאת, <ר"ל ע"ז,> לראש, שהוא מזיק לשלמים,⁴⁶ וחליו מהחליים המתדבקים, כמו שאמר <א"ע,>⁴⁷ כן⁴⁸ הוא משפטי ע"ז שהוא מזיק בתכלית ההזק, שכל המודה בע"ז⁴⁹ ככופר⁵⁰ בכל התורה כלה.⁵¹ וחלי זה רע ונאמן⁵² נדבק ונמשך לקרובים אליה, לדרוש כומר⁵³ להמון העם, הקלים להתפתות הצלחתם ודשנות ארצם וטוב⁵⁴ נתינת פירותיה בעבודתה, וההפך בהנחתה. והראיה הגלויה⁵⁵ לכל מי שיש לו עינים, שכל הנאמר בפרשה זאת, <ר"ל>⁵⁶ כריתת הברית והאלות הכתובים בספר⁵⁷ בפרשת אתם נצבים, הוא על מחשבת ע"ז – אמרו:⁵⁸ והתברך בלבבו לאמר (שם, יח). <ר"ל כי בשמעו דברי

³⁰ כך בכ"י ה; בכ"י אב: שבועת.

³¹ כך בכ"י דה; בכ"י אב ליתא.

³² השווה מו"נ א, לו.

³³ בכ"י דה: רק יעשה להם.

³⁴ בכ"י דה: לזכור (וכן בהמשך).

³⁵ בכ"י ב ליתא; בכ"י דה: פלוני.

³⁶ בכ"י ב: ובדוי.

³⁷ כך בכ"י דה; בכ"י אב: או בדוי.

³⁸ בכ"י ב: הכוללת.

³⁹ כך בכ"י בדה; בכ"י א: בשם.

⁴⁰ כך בכ"י בדה (בשינויים קלים); בכ"י א ליתא.

⁴¹ בכ"י ב' ר"ל ע"ז ליתא.

⁴² בכ"י ב ליתא.

⁴³ בכ"י דה' ר"ל ע"ז [...] כאשר ליתא.

⁴⁴ בכ"י ב' בעקר ולעקור ליתא.

⁴⁵ כך בכ"י בדה; בכ"י א ליתא.

⁴⁶ בכ"י ב: ההולמים.

⁴⁷ כך בכ"י בדה; בכ"י א: ע"ה. ראה א"ע, דב' כט, יז.

⁴⁸ בכ"י ה: כך.

⁴⁹ בכ"י בדה: בה.

⁵⁰ בכ"י דה: כופר.

⁵¹ ראה מ"ת, הל' ע"ז ב, ד.

⁵² בכ"י דה: וחליו חלי נאמן.

⁵³ בכ"י ב: אמריה.

⁵⁴ בכ"י דה: ורוב.

⁵⁵ בכ"י ב: הכלייה; בכ"י דה: הגדולה.

⁵⁶ כ"י ב מוסיף: כי.

⁵⁷ בכ"י דה ליתא.

⁵⁸ בכ"י ב: וזהו אמרו.

האלות וחזוקי התורה למחות זכר ע"ז,⁵⁹ הוא יברך עצמו בלבו להפסיק מעליו דברי האלה בעמדו נגד כוונת התורה, וזהו אמרו: שלום יהיה לי (שם). אמנם אמרו: למען ספות הרוה את הצמאה (שם), ר"ל כי בעבור זאת הכוונה הרעה⁶⁰ יהיה ענינו, שיאבד בסופו⁶¹ ובאחריתו יהיה נבל.⁶² ולא יהיה לו⁶³ כלל השארות במותו, רק תאבד⁶⁴ הנפש המשכלת עם הטבעית. כי מלת 'למען' תשמש במקום⁶⁵ עלה וסבה, ר"ל כי המחשבה הרעה ההיא תהיה סבת אבדו⁶⁶ ולא יהיה לו השארות כלל, לא שר"ל שתהיה כונתו בהתברכו בלבבו למען שתכלה נפשו ולא ישאיר שרש וענף, אבל ר"ל שמחשבתו זאת תהיה סבת⁶⁷ האבדון והכליון אף על פי שלא כוון בזה. ובדרך זה תשמש⁶⁸ מלת 'למען' במקומות אחרים, כאמרו בספר ירמיה:⁶⁹ לקטר לאלהים אחרים בארץ מצרים אשר אתם באים לגור שם למען הכרית⁷⁰ >להם<⁷¹ ולמען היותכם >לקללה ולחרפה<⁷² (יר' מד, ח). ר"ל שהקטרתם לע"ז היה סבת הכרתתם⁷³ והיותם >לקללה ולחרפה<, ⁷⁴ לא שהם היו מכוונים⁷⁵ לזה. וקרא המשכלת 'רוה'⁷⁶ באשר לא תתאוה כלל לדברים חמריים, על דרך אדם שבע אשר יבוס⁷⁷ נפת,⁷⁸ ובהיות גם כן כגן⁷⁹ רוה אשר לא יכזבו מימיו בנטותה אחר פעולותיה הראויות לה, ר"ל בהתעסקה בדברים השכליים ובהשגת הנפרדים תהיה⁸⁰ קיימת בעדן גן⁸¹ אלהים לנצח נצחים. וקרא הטבעית 'צמאה' באשר כל עשתונותיה בדברים חמריים כלים ופוסקים אשר אין להם תכלית. וכל עוד ישתדל⁸² האדם להפיק⁸³ מאוייה ולרוות >צמאונה<, ⁸⁴ תוסיף כוסף על כוסף וצמא על צמא,⁸⁵ ולכן כנה אותה ב'צמאה'. ושלמה ע"ה גם כן קרא המשכלת 'שבעה', באמרו: נפש שבעה תבוס נפת (משלי כז, ז), ר"ל הנפש המשכלת >תבוס<⁸⁶ תענוגו העולם החמרי.⁸⁷ וקרא הטבעית 'רעבה', באמרו: ונפש רעבה כל מר מתוק (שם), ר"ל

⁵⁹ כ"י א מוסיף: בלבו; בכ"י ב: זכרם.

⁶⁰ בכ"י דה ליתא.

⁶¹ בכ"י ד: בראשיתו.

⁶² בכ"י ה: נצל.

⁶³ בכ"י ב ליתא.

⁶⁴ בכ"י ב: תכרת.

⁶⁵ בכ"י ב: בלשון.

⁶⁶ בכ"י ה: עבדו (כך בכ"י ד ותוקן ל'אבדו').

⁶⁷ בכ"י ב ליתא.

⁶⁸ בכ"י דה: תשמע.

⁶⁹ בכ"י ב: ראיה.

⁷⁰ בכ"י דה: תכרות.

⁷¹ כך בכ"י דה; בכ"י אב: אתכם.

⁷² כך בכ"י דה; בכ"י אב: לחרפה.

⁷³ בכ"י ב: הכרתכם; בכ"י דה: הכרתם.

⁷⁴ כך בכ"י ב; בכ"י א: לחרפה; בכ"י ד: לקללה וחרפה; בכ"י ה: לקללה ולא וחרפה.

⁷⁵ בכ"י ב: מוכנים.

⁷⁶ בכ"י ב: הנה.

⁷⁷ בכ"י דה: יבוז.

⁷⁸ כ"י ב מוסיף: צופים.

⁷⁹ בכ"י דה: כגוף.

⁸⁰ בכ"י ד: תמיד.

⁸¹ כ"י ב מוסיף: עם.

⁸² בכ"י דה: שתוכל נפש.

⁸³ בכ"י ב: להפסיק.

⁸⁴ כך בכ"י דה; בכ"י אב: צמאה.

⁸⁵ בכ"י ב: תוסיף כוסף על צמא.

⁸⁶ כך בכ"י בדה; בכ"י א: תבוז.

⁸⁷ בכ"י ד: תענוג החמרי; בכ"י ה: התענוגים החמריים.

שהטבעית אשר תלותה⁸⁸ בתענוגי החמר תשים הדברים המרים – ר"ל <המרים>⁸⁹ שהם סבת הכליון – מתוקים, בהתענגה מהם. וידוע <הוא>⁹⁰ כי זאת הנפש <שוא כל>⁹¹ עמלה,⁹² היא כלה בכלות⁹³ החומר. וזהו <אמרו>:⁹⁴ למען ספות הרוה את הצמאה (דב' כט, יח), ר"ל שזאת המחשבה הרעה תביאהו <בסוף>⁹⁵ שתכלה⁹⁶ המשכלת עם המרגשת, שאין ספק שאין לה השארות כלל. ואמר זה⁹⁷ הענין, ר"ל עונש הרשעים, בשמות נעלמים ובמשלים, להסתירו מעיני ההמון אשר אין⁹⁸ נחשב בעיניהם, <רק ענייני העולם החמרי, ועונג הרוחני לאין בעיניהם>⁹⁹ ולא יחושו באבדו. ולכן חזק¹⁰⁰ תכף פורענותם באלות¹⁰¹ המוניות, כאמרו: כי אז יעשן אף יי וקנאתו וג' (שם, יט). ועוד ראה אחרת שדברי הברית זאת הפרשה הוא על מחשבת ע"ז – בסוף הפרשה אמר: הנסתרות ליי אלהינו <ההנגלות לנו ולבנינו>¹⁰² (שם, כח), ר"ל כי דבר מחשבת ע"ז ענשו בידי שמים, אבל <העובד>¹⁰³ בגלוי – ענשו בבית דין¹⁰⁴ לפי משפטי התורה. וזהו אמרו: לעשות את כל דברי התורה הזאת (שם). אשוב <לבאר>¹⁰⁵ לדברי <החכם>¹⁰⁶ א"ע.

(יח) גם זה הפסוק לעד על פירושי במלת: ונסלח לו (וי' ד, כו ועוד).¹⁰⁷ <שפירש>¹⁰⁸ שאינו, רק אריכות.

פרק ל

(ד) בקצה השמים. כנגד ארץ ישראל. אמר זה כי הגלגל כדורי ואין לו קצוות, רק <יחס>¹⁰⁹ לו קצה כנגד ארץ ישראל¹¹⁰ שהוא באמצע הישוב, והמקומות הרחוקים ממנה קרא 'קצוות'.

פרק לא

(ט) או טעמו כמו: ויצו משה וזקני ישראל (דב' כז, א). שר"ל ויצו משה¹¹¹ אל הזקנים והזקנים אל העם, כן הנה¹¹² – נתן התורה אל הכהנים והכהנים¹¹³ נתנוה אל הזקנים.

⁸⁸ בכ"י ב: תאותה; בכ"י דה: כל חשקה.

⁸⁹ כך בכ"י דה; בכ"י אב ליתא.

⁹⁰ כך בכ"י בדה; בכ"י א ליתא.

⁹¹ כך בכ"י דה; בכ"י אב ליתא.

⁹² בכ"י ב: הטבעית תפסד.

⁹³ בכ"י דה: בתכלית.

⁹⁴ כך בכ"י דה; בכ"י אב ליתא.

⁹⁵ כך בכ"י דה; בכ"י אב ליתא.

⁹⁶ בכ"י ב מוסיף: הנפש.

⁹⁷ כ"י ב מוסיף: המשכלת.

⁹⁸ בכ"י דה: לא.

⁹⁹ כך בכ"י דה; בכ"י א ליתא; בכ"י ב: רק ענייני העולם החומרי ועונג הרוחני לאין ביניהם.

¹⁰⁰ בכ"י ב: נזק.

¹⁰¹ בכ"י ב: באלו; בכ"י ה: במלות.

¹⁰² כך בכ"י ב; בכ"י א: וג'; בכ"י דה: וכו'.

¹⁰³ כך בכ"י ה; בכ"י אב: העונש.

¹⁰⁴ בכ"י דה: בידי אדם.

¹⁰⁵ כך בכ"י ה; בכ"י אב ליתא.

¹⁰⁶ כך בכ"י בה; בכ"י א ליתא.

¹⁰⁷ ראה א"ע, במ' יד, יט.

¹⁰⁸ כך בכ"י דה; בכ"י אב ליתא.

¹⁰⁹ כך בכ"י דה; בכ"י א ליתא.

¹¹⁰ בכ"י ב 'אמר זה [...] ישראל' ליתא.

¹¹¹ בכ"י ה ליתא.

(טז) **אלהי נכר הארץ. ידענו כי השם אחד.** כל זה אמר כי לפי כונתו,¹¹⁴ לכל איקלים יש מזל ידוע, וזהו אמרו: <אלהי>¹¹⁵ נכר הארץ, שנראה שאלהי הארץ הזאת אינו כאלהי ארץ אחרת. ואמר **והשנוי יבא מהמקבלים.** ר"ל שנוי האלהות יבא מהמקבלים צבא השמים לאלהות. **והשם לא ישנה מעשיו.** ר"ל אחר שנגזר¹¹⁶ להיות כל הארץ נחלקת לכוכבים חלוקים, לא ישנה מעשיו,¹¹⁷ כי הכל בחכמה. והרוצה לטעות, יבא ויטעה. **והפך המקום הדבק בעריות שהם שאר.** ר"ל שהפך¹¹⁸ מקום ארץ ישראל <הוא>¹¹⁹ להדבק בעריות שאר בשר. כי דעתו, שעבור קדושת הארץ נאסרו,¹²⁰ ולכן אמר במקום אחר: 'כי יעקב שלקח שתי אחיות בחרן ועמרם שלקח דודתו במצרים לא נטמאו בהן' (א"ע, וי' יח, כו).

(כא) **כי אלו ידעתי העתידות.** <נראה שחסר כאן 'לא'>,¹²¹ שר"ל שהשם אמר: כי ידעתי את יצרו, כי אלו לא ידעתי העתידות, הנה ידעתי יצרו¹²² הרע לפי מה שעשו היום.

¹¹² בכ"י ב ליתא.

¹¹³ בכ"י ה: והם.

¹¹⁴ בכ"י ה: אמר זה שכונתו כי.

¹¹⁵ כך בכ"י ב; בכ"י אה ליתא.

¹¹⁶ בכ"י ה: גזר דין.

¹¹⁷ בכ"י ה: זה.

¹¹⁸ בכ"י ה: הפך המקום.

¹¹⁹ כך בכ"י בה; בכ"י א ליתא.

¹²⁰ בכ"י ה: קדושת השם לא.

¹²¹ כך בכ"י בה; בכ"י א: לא.

¹²² בכ"י ה' כי אלו [...] יצרו' ליתא.